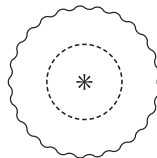

NENA, DONA, ALTRES

BERNARDINE ÈVARISTO

TRADUCCIÓ DE NÚRIA BUSQUET MOLIST

La Segona **Perifèria**

CAPÍTOL U AMMA

1

L'Amma

camina pel passeig fluvial que divideix en dos la ciutat, l'avan-
cen lentament unes quantes barcasses matineres

a l'esquerra té el pont de vianants decorat amb motius nàutics
amb la passarel·la de fusta i els pilons dels pals dels vaixells

a la dreta el riu fa un revolt en passar pel pont de Waterloo en
direcció a la cúpula de la catedral de Sant Pau

nota el sol que tot just despunta, encara corre una mica d'aire
abans que la ciutat s'embussi amb la calor i el fum

una mica més endavant del passeig hi ha una violinista que
toca una melodia perfecta per animar-la

l'obra de l'Amma, *L'última amazona de Dahomey*, s'estrena al
National aquesta nit

recorda els seus inicis en el teatre

quan ella i la seva companya d'aventures, la Dominique, es
van fer famoses per rebentar els espectacles que ofenien la seva
sensibilitat política

projectant les seves veus d'actriu, potents i formades, des del
fons del pati de butaques abans de fugir a cuitacorrents

creien que les protestes havien de ser públiques, disruptives i directament molestes per als de l'altre bàndol

recorda que va llançar una pinta de cervesa al cap del director d'una obra en què sortien dones negres mig despullades giravoltant per l'escenari com si fossin imbècils

i després va sortir esperitada pels carrerons de Hammersmith udolant

llavors l'Amma va passar-se dècades als marges, una rebel que llançava bombes al sistema que l'excloïa

fins que el corrent dominant va començar a absorbir el que havia estat radical i va arribar un moment que desitjava formar-ne part

cosa que no va passar fins fa tres anys, quan per primera vegada una dona va assumir el càrrec de directora artística del National

després d'entomar negatives amables per part dels seus predecessors, va rebre una trucada un dilluns al matí just després d'esmorzar, quan l'única perspectiva que tenia era el buit, omplert amb unes quantes sèries de televisió per internet

m'encanta el text, l'hem de fer, t'encarregaries de la direcció? sé que t'avisó amb poc temps, però tindries un moment per fer un cafè aquesta setmana?

l'Amma fa un glop del seu cafè americà de rigor amb el rajolinet llarg d'arrancada mentre s'acosta al centre cultural brutalista i gris que té al davant

almenys ara proven d'animar el formigó d'estil búnquer amb efectes de llum de neó i l'espai té fama de ser més progressista que tradicionalista

fa anys hauria esperat que la'n fessin fora només de gosar travessar-ne les portes, una època en què la gent anava al teatre de vint-i-un botó

i miraven de dalt a baix els que no anaven ben vestits

ella vol que la gent vingui encuriósida a veure les seves obres, li és igual el que portin; a més, ella té aquest estil «que us donin pel sac», que, és ben cert, ha evolucionat, fugint de la granota texana de sempre, la boina de Che Guevara, el palestí i l'eterna xapa amb els símbols femenins entrelaçats (més transparent no pots ser, xata)

ara porta sabatilles platejades o daurades a l'hivern, Birkenstocks tot terreny a l'estiu

a l'hivern, pantalons amples, més o menys balders segons si aquella setmana fa una 40 o una 42 (una talla menys a la part de dalt)

a l'estiu, bombatxos estampats just per sota del genoll

a l'hivern, samarretes, jerseis, jaquetes, abrics virolats i asimètrics durant tot l'any duu unes rastes oxigenades, ensinistrades perquè es mantinguin més enravenades que les espelmes d'un pastís d'aniversari

cèrcols platejats a les orelles, braçalets africans gruixuts i pintallavis rosa

són la seva declaració d'estil perpètua, la seva marca personal

la Yazz

fa poc que va descriure el seu estil com «una fila de vella boja, mama», li suplica que compri al Marks & Spencer com les mares normals, es nega que la vegin amb ella quan se suposa que caminen juntes pel carrer

la Yazz sap perfectament que l'Amma no serà mai normal, i com que està a la cinquantena, encara no és vella, tot i que proveu de dir això a una noia de dinou anys; en qualsevol cas, fer-se gran no és cap vergonya

sobretot perquè li passa a tota la raça humana

tot i que de vegades sembla que ella sigui l'única entre totes les seves amigues que vulgui celebrar que es fa gran

perquè és un gran privilegi no morir-se abans d'hora, els diu a mesura que la nit es va escolant al voltant de la taula de la cuina de la seva acollidora casa adossada de Brixton

mentre van afartant-se amb els plats que ha portat cadascuna: estofat de cigrons, pollastre *jerk* marinat, amanida grega, curri de lleties, verdures rostides, xai marroquí, arròs amb safrà, amanida de col verda i remolatxa, quinoa *jollof* i pasta sense gluten per a les llepafils més carregoses

mentre es van servint copes de vi, vodka (menys calories) o alguna cosa més amable per al fetge si tenen ordres mèdiques

espera que aprovin la seva decisió de no afegir-se a la colla de dones de mitjana edat que no deixen de queixar-se; en canvi rep somriures perplexos i com porteu l'artritis, les pèrdues de memòria i els fogots?

l'Amma passa per davant de la jove música de carrer somriu a la noia per donar-li ànims, i ella fa el mateix busca unes monedes i les llança dins l'estoig del violí no està preparada per renunciar al tabac, per això es recolza en el mur que dona al riu i s'encén una cigarreta, i s'odia per fer-ho els anuncis van fer creure a la seva generació que el tabac els faria semblar adults, atractius, poderosos, intel·ligents, desitjables i, per damunt de tot, enrotllats

ningú els va dir que, de fet, els mataria

es queda mirant el riu mentre nota com el fum càlid li baixa per l'esòfag i li calma uns nervis que a la vegada intenten combatre l'embat d'adrenalina provocat per la cafeïna

quaranta anys d'estrenes i encara es bloqueja

què passa si els crítics en diuen fàstics? rebutjada per unanimitat amb una colla de ressenyes d'una sola estrella, en què pensava el prestigiós National Theatre quan va deixar entrar a l'edifici aquesta impostora infecta?

és clar que ella sap que no és cap impostora, ha escrit quinze obres i n'ha dirigit més de quaranta, i, tal com va escriure un crític una vegada, l'Amma Bonsu és una aposta segura a l'hora d'assumir riscos i sortir-se'n

què passa si el públic de la preestrena es posa dret i l'ovaciona només per ser amable?

va, calla, Amma, ets una vella harpia i hi tens el cul pelat, recordes?

mira

té un repartiment fantàstic: sis actrius grans (veteranes que ja ho han vist tot), sis a la meitat de la seva carrera (supervivents fins ara), i tres cares noves (aspirants ingènues), una de les quals, la talentosa Simone, es passava els assajos donant voltes amb els ulls plorosos perquè s'havia oblidat de desendollar la planxa, apagar el foc o tancar la finestra del dormitori i perdia un temps d'assaig valuós trucant esfereïda als seus companys de pis

fa un parell de mesos hauria venut la seva àvia com a esclava per aconseguir aquest paper, però ara era una petita *prima donna* malcriada que un parell de setmanes enrere va demanar a la seva directora que s'arribés un moment a comprar-li un *latte* caramel quan estaven totes dues soles a la sala d'assaig

estic tan cansada, es queixava la Simone, com volent dir que era tot culpa de l'Amma per fer-la treballar tant

no cal dir que de seguida va fer abaixar els fums a la senyoreta Simone Stevenson

la senyoreta Simone Stevenson, que es pensa que com que ha aterrat al National directament des de l'escola d'art dramàtic ja és a un pas de conquerir Hollywood

ja s'ho trobarà

més aviat del que es pensa

en moments com aquest l'Amma enyora la Dominique, que fa temps va fugir als Estats Units

haurien d'estar compartint aquest moment tan important per a la seva carrera

es van conèixer als anys vuitanta en una prova per a un llargmetratge que passava en una presó de dones (on, si no?)

totes dues estaven desil·lusionades perquè sempre les triaven per fer el paper d'esclava, serventa, prostituta, mainadera o delinqüent

i el pitjor és que no els el donaven

es cagaven en la seva sort en una cafeteria de mala mort del Soho mentre devoraven ous ferrats amb bacó entre dues llesques de pa blanc massa tou i ho feien baixar amb un te fort, envoltades de treballadores sexuals que exercien als carrers de la zona

molt abans que el Soho es convertís en una colònia de gais de moda

mira'm, deia la Dominique, i l'Amma ho feia, i no hi havia res servil, maternal o criminal en ella

el seu rotllo era més que modern, era guapa de collons, més alta que la majoria, més prima que la majoria, amb unes galtes esculpides i amb una ombra d'ulls ben fosca, amb pestanyes espesses i negres que literalment li feien ombra a la cara

anava vestida de cuir, amb els cabells curts excepte per un serrell que duia pentinat cap a un costat, i es desplaçava per la ciutat amb una biciletota tronada que tenia lligada a fora

com és que no veuen que soc una deessa vivent?, cridava la Dominique amb un gest extravagant, sacsejant el serrell amb un posat sensual mentre els caps es giraven

l'Amma era més baixa, de cuixes i malucs africans

era perfecta per fer el paper d'esclava, li havia dit un director quan va entrar a una prova per a una obra sobre l'Emancipació de la qual va sortir tal com hi havia entrat

en canvi un director de càsting va dir a la Dominique que perdia el temps quan va presentar-se a una prova per a una sèrie victoriana, perquè en aquella època no hi havia negres a la Gran Bretanya

ella va dir que sí que n'hi havia, i el va titllar d'ignorant abans de sortir per la porta

en el seu cas, amb un cop de porta

l'Amma va entendre que havia trobat la seva ànima bessona en la Dominique i que juntes podrien enviar tothom a prendre pel sac i de seguida que comencés a córrer la veu cap d'elles trobaria feina

van anar a un pub del barri on van continuar amb la conversa i van fer córrer el vi

la Dominique havia nascut a Bristol, al barri de Saint Pauls, d'una mare afroguaianesa, la Cecília, amb arrels que es remuntaven a l'esclavitud, i un pare indoguaianès, en Wintley, els avantpassats del qual havien arribat de Calcuta per fer de treballadors contractats

era la gran de deu fills que semblaven tots més negres que asiàtics i així és com s'identificaven, més que res perquè el seu pare es podia relacionar amb els afrocaribenys amb qui s'havia criat, però no amb els indis acabats d'arribar de l'Índia

la Dominique va endevinar les seves preferències sexuals durant la pubertat, però va ser prou intel·ligent per guardar-se-les per a ella, perquè no sabia com reaccionarien els seus amics i familiars i no volia acabar sent una pària

va provar de fer-s'ho amb nois un parell de vegades
a ells els va agradar
ella ho va suportar

amb l'aspiració d'arribar a ser actriu, als setze va enfilat cap a Londres, on la gent proclamava orgullosa les seves identitats marginals posant-se les xapes

va dormir a la intempèrie al costat del riu, sota els arcs de l'Embankment, i en portals de botigues de l' Strand, la van entrevistar en una associació d'ajuda a l'allotjament per a negres, i va plorar en explicar que s'havia escapat d'un pare que la pegava
el funcionari jamaicà de l'oficina de l'habitatge no va semblar impressionat, o sigui que et pegava, oi?

la Dominique va agreujar el seu plany i va parlar d'abusos sexuals per part del pare, li van donar una habitació d'emergència en un hostel; divuit mesos més tard, després de trucar cada setmana plorant a l'oficina de l'habitatge, van concedir-li un pis d'una habitació en una associació d'habitatges, en un bloc dels anys cinquanta de Bloomsbury

vaig fer el que havia de fer per tenir una casa, va dir a l'Amma, no és del que em sento més orgullosa a la vida, ho reconec, però no vaig fer mal a ningú i el meu pare no ho sabrà mai

es va proposar estudiar pel seu compte la història dels negres, cultura, política i feminisme, i va descobrir les llibreries alternatives de Londres

entrava a la Sisterwrite d'Islington, on tots i cada un dels llibres han estat escrits per dones, i es passava hores fullejant-los; no es podia permetre comprar res, i va llegir la col·lecció sencera de *Home Girls: A Black Feminist Anthology* de setmana en setmana, dreta, i també tot el que trobava d'Audre Lorde

a les llibreteres semblava que els era igual

quan em van acceptar a l'escola d'art dramàtic ja estava polititzada i els desafiava per tot, Amma

l'única persona de color en tota l'escola

va demanar per què les dones no podien interpretar els papers masculins de Shakespeare i ja no parlem de canviar-ne les races, va cridar al director del curs, mentre tota la resta, fins i tot les altres alumnes, callaven

em vaig adonar que estava sola

l'endemà el director de l'escola em va agafar per banda

ets aquí per arribar a ser actriu, no política

et demanarem que marxis si continues causant problemes

estàs avisada, Dominique

quina sorpresa, va respondre l'Amma, calla o marxa, oi?
doncs a mi, l'esperit combatiu em ve del pare, en Kwabena,
que era periodista i feia campanya per la independència de Ghana
quan li van dir que el detindrien per sedició va fugir i va acabar
aquí, treballant al ferrocarril, on va conèixer la mare, a l'estació de
London Bridge

ell era revisor, i ella treballava a les oficines de damunt del ves-
tíbul

ell s'assegurava de ser qui li agafés el bitllet, i ella s'assegurava
de ser l'última persona a baixar del tren per poder intercanviar-hi
un parell de paraules

la mare, la Helen, és mestissa, va néixer el 1935 a Escòcia
el seu pare era un estudiant nigerià que va desaparèixer tan bon
punt va acabar els estudis a la Universitat d'Aberdeen

ni es va acomiadar

anys més tard la mare va descobrir que se n'havia tornat amb
dona i fills a Nigèria

ni tan sols sabia que tenia dona i fills

la mare no era l'única mestissa d'Aberdeen durant els anys tren-
ta i quaranta, però encara eren un cas prou excepcional perquè li
suposés un problema

va deixar d'estudiar aviat, va anar a l'escola de secretariat i va
enfilat cap a Londres, just a l'època en què s'omplia d'homes afri-
cans que hi venien a estudiar o a treballar

la mare anava a ballar a les discoteques del Soho, els agradava la
seva pell més clara i els seus cabells més llisos

diu que se sentia lletja fins que els nois africans li van dir que
no ho era

hauries d'haver-la vista en aquells temps

una barreja entre Lena Horne i Dorothy Dandridge

o sigui que sí, és clar que sí, molt lletja

la mare esperava que a la primera cita amb el pare anirien al cinema i després a un dels seus llocs preferits, la discoteca Afrique, aquí, al Soho, ella ja li havia donat prou pistes que li encantava ballar música *highlife* i jazz de l'Àfrica occidental

en canvi, la va portar a una de les seves assemblees socialistes a la rebotiga d'un pub de la zona d'Elephant and Castle

on un grup d'homes s'empassaven una cervesa rere l'altra i parlaven de la independència

ella es va quedar asseguda, fent cara d'interessada, impressionada pel seu intel·lecte

i jo diria que ell va quedar impressionat per la seva submissió silenciosa

es van casar i van anar a viure a Peckham

jo vaig ser l'últim dels fills i la primera nena, va explicar l'Amma, exhalant el fum cap a l'aire ja prou espès i boirós de la sala

dels meus tres germans grans, dos són advocats i un és metge; el fet que hagin complert les expectatives del pare ha servit perquè jo em senti menys pressionada per fer-ho

la seva única preocupació pel que fa a mi és que em casi i tingui fills

pensa que la meua carrera d'actriu és un entreteniment fins que ho faci

el pare és un socialista que vol una revolució per millorar les condicions de tots els homes

literalment

a la mare li dic que es va casar amb un patriarca

mira-t'ho així, Amma, diu ella, el teu pare va néixer home a Ghana durant els anys vint, mentre que tu vas néixer dona a Londres als anys seixanta

què vols dir amb això?

que no pots esperar que «et capti», com dius tu

jo li he fet saber que fa apologia del patriarcat i és còmplice del sistema que oprimeix totes les dones
ella diu que els éssers humans són complexos
jo li dic que no em doni lliçons

la mare tenia una feina de vuit hores al dia, criava quatre fills, s'ocupava de la casa i s'assegurava que el sopar del patriarca estigués a taula cada vespre i les camises ben planxades cada matí
mentrestant, ell salvava el món
el seu únic deure domèstic era anar a la carnisseria a comprar la carn per al dinar de diumenge, una mena de caçador-recol·lector suburbà

sé que la meua mare no s'ha sentit realitzada a la vida perquè ara que tots hem marxat es passa el dia netejant o reddecorant la casa
mai s'ha queixat gaire, ni s'ha barallat amb ell, la qual cosa és un senyal clar que està oprimida
em va explicar que al principi d'estar junts provava d'agafar-li la mà, però ell l'apartava, i li deïa que les mostres d'afecte eren una afectació anglesa, i que per això ella ja no ho havia tornat a fer
tot i això, cada any li porta la targeta de Sant Valentí més apegalosa que troba i li encanta la música country sensiblera, els diumenges al vespre seu a la cuina a escoltar discos de Jim Reeves i Charley Pride
amb un got de whisky en una mà mentre amb l'altra s'eixuga les llàgrimes

el meu pare viu per als mítings, les manifestacions, els piquets davant del Parlament i la venda a peu dret del *Socialist Worker* al mercat de Lewisham
vaig créixer escoltant els seus sermons sobre els mals del capitalisme i el colonialisme, i els mèrits del socialisme, cada vespre a l'hora de sopar

la taula de la cuina era el seu púlpit i nosaltres la seva congregació captiva

era com si literalment ens alimentés per força amb la seva política

segurament hauria estat una persona important a Ghana si hi hagués tornat després de la independència

en canvi, és el president vitalici de la nostra família

no ho sap pas que soc bollera, com vols que ho sàpiga? la mare em va dir que no l'hi digués, ja prou que em va costar dir-l'hi a ella, va dir que ja ho havia sospitat quan es van posar de moda les faldilles de tub i les permanents i jo vaig començar a portar Levis de tio

està convençuda que és una fase, l'hi retrauré quan faci els quaranta

el pare no té temps per a «marietes» i riu amb tots els acudits homòfobs que fan els còmics de la tele cada dissabte al vespre quan no estan insultant les sogres o els negres

l'Amma va parlar de quan va anar al primer grup de dones negres de Brixton l'últim any de l'institut, després d'haver vist un fullotó a la biblioteca del barri

la dona que va obrir la porta, l'Elaine, duia un pentinat afro que formava un halo perfecte i les seves extremitats suaus estaven perfectament enfundades en uns texans blau clar i una camisa texana ajustada

l'Amma la va desitjar només de veure-la; la va seguir cap a la sala principal on hi havia dones assegudes en sofàs, cadires, coixins, amb les cames encreuades a terra, bevent tasses de cafè i sidra

nerviosa, va acceptar les cigarretes que s'anaven passant per la rotllana, va seure a terra recolzada en una butaca d'una tela semblant al tweed esfilagarsada pels gats, notant com la cama càlida de l'Elaine li tocava el braç

va escoltar mentre les altres debatien què significava ser una dona negra

què significava ser feminista quan les organitzacions de feministes blanques les feien sentir com unes intruses

com se sentien quan la gent les anomenava *negres de merda*, i les atonyinaven els energúmens racistes

com era presenciar com en el transport públic els homes blancs obrien les portes o cedien el seient a les dones blanques (la qual cosa era sexista) i en canvi no ho feien per a elles (la qual cosa era racista)

l'Amma es va sentir identificada amb les seves experiències, va començar a unir-se als comentaris de tens raó, germana, totes hi hem passat, germana

va semblar com si tornés del fred

al final d'aquell primer vespre, les altres dones van acomiadar-se i l'Amma es va oferir a quedar-se per ajudar l'Elaine a rentar les tasses i a netejar els cendrers

es van embolicar en un dels sofàs plens de bonys a la claror del fanal i acompanyades del soroll de fons de les sirenes que no deixaven de sonar

va ser el més semblant a fer l'amor amb ella mateixa

va ser com si tornés a casa

la setmana següent va tornar a la reunió

l'Elaine es petonejava amb una altra

i li va fer el buit total

no hi va tornar més

l'Amma i la Dominique es van quedar al bar fins que les van fer fora, havien anat comptant una copa de vi darrere l'altra

van decidir que havien de posar en marxa la seva pròpia companyia de teatre si volien tenir una carrera com a actrius, perquè

cap de les dues estava disposada a traïr les seves idees polítiques per trobar una feina

o fer muts i a la gàbia per mantenir-la
semblava el camí més evident

van fer quatre gargots amb idees per a noms en el paper de vàter gruixut que van birlar del lavabo

Companyia de Teatre de les Dones Argelagues era el nom que reflectia millor les seves intencions

serien una veu en el teatre on abans hi havia silenci
farien pujar a l'escenari històries de dones negres i asiàtiques
crearien teatre posant elles les seves condicions

es va convertir en el lema de la companyia

Nosaltres posem les condicions

o res.

2

Les sales d'estar de casa seva es van convertir en espais d'assaig, transportaven l'atrezzo en velles carraques, els vestits els treien de botigues de segona mà, els decorats de dipòsits de ferralla, trucaven als amics perquè les ajudessin, tothom aprenia l'ofici sobre la marxa, i s'arremangaven junts

emplenaven sol·licituds de beques amb màquines d'escriure velles sense la meitat de les tecles, per a l'Amma, fer un pressupost era un misteri tan gran com la física quàntica, es resistia a quedar-se atrapada darrere d'un escriptori

la Dominique es disgustava si l'Amma arribava tard quan havia de dedicar-se a fer papers i marxava aviat amb l'excusa que tenia mal de cap o li havia de venir la regla

es van barallar quan van entrar en una papereria i l'Amma en va sortir disparada perquè li semblava que li agafava un atac de pànic